

“אנחנו נצא מזה” – בין גורל, תקווה ואחריות

לאור דמותו של סרן איתן יצחק אוסטר ז”ל

כתיבת מערך השיעור: ליאור הלוי - רשת אמי”ת

קהל יעד: כיתות י’–י”ב | **משך זמן:** 90–100 דקות – שני שיעורים בני 45–50 דקות
עזרים: הקטע על איתן מתוך הספר פרקי בנים, כרטיסי מקורות, ארבעה שלטים, פתקים, דף אישי, לוח ומצגת.

“היינו במצבים יותר מורכבים, ויצאנו מכל המצבים האלה עם ידנו על העליונה. וגם עכשיו זה יהיה ככה.”

סרן איתן יצחק אוסטר ז”ל

שאלת היסוד

האם “אנחנו נצא מזה” היא נבואה על העתיד, אמונה בגורל, מסקנה מן ההיסטוריה - או דרישה מאיתנו לפעול?

הרעיון הפדגוגי

השיעור אינו מבקש מן התלמידים רק להתפעל ממשפטו של איתן או לחזור עליו. הוא מזמין אותם לבחון אותו. האם העבר מבטיח את העתיד? מה ההבדל בין אופטימיות לתקווה? האם אמונה בייחודו של עם עלולה להפוך להתנשאות? וכיצד הופכת תקווה לאומית למעשה אישי ואזרחי? דמותו של איתן משמשת כאן שער לעיון פילוסופי בזהות, בחירות, באחריות ובחוסן.

מטרות השיעור

- להכיר את קווי דמותו של איתן מתוך מעשיו: כוח רצון, מנהיגות, רגישות, מצוינות ואחריות.
- להבחין בין אופטימיות פסיבית לבין תקווה אקטיבית המחייבת פעולה.
- לברר את המתח בין גורל היסטורי או מטפיזי לבין חירות ואחריות אנושית.
- לבחון באופן ביקורתי את רעיון הייחוד וההישרדות היהודית, בלי לוותר על גאוה ובלי לגלוש להתנשאות.
- לתרגם את האמירה “אנחנו נצא מזה” לצעד אישי, מוסרי ואזרחי ממשי.

הדילמה המרכזית

“אם יצאנו ממשברים קודמים - האם הדבר מבטיח שנצא גם מן המשבר הנוכחי, או שהוא רק מטיל עלינו אחריות כבדה יותר?”

עקרונות הנחיה למורה

- אין לכפות על תלמידים עמדה של ודאות או אופטימיות. ספק, פחד וכאב הם עמדות לגיטימיות בשיח.
- אין לחייב חשיפה אישית. תלמיד רשאי לכתוב לעצמו בלבד או לדבר על דוגמה כללית.
- מטרת הדיון איננה להוכיח שעם ישראל "טוב יותר", אלא לברר מה האחריות הנובעת מסיפור של הישרדות.
- במובאה של וינסטון צ'רצ'יל מופיע המונח ההיסטורי "גזע". יש להציגו כמונח טעון ובעייתי, לא כשפה שיש לאמץ.

ציוד והכנה

- הקטע על איתן מתוך פרקי בנים, עמ' 188-191.
- כרטיסי המקורות שבנספח למערך זה, מודפסים לקבוצות.
- דף אישי: "המעגלים שלי - אני, מוסר, אנחנו, אזרחות".
- לוח ועליו המשפט: "אנחנו נצא מזה".

מהלך השיעור

טבעת הרגש - ארבע אפשרויות למשפט אחד

8 דק'

- המורה כותב על הלוח: "אנחנו נצא מזה". בארבע פינות הכיתה נתלים ארבעה מושגים: נבואה | תפילה | הבטחה | משימה.
1. כל תלמיד עומד ליד המושג שלדעתו מפרש בצורה המדויקת ביותר את המשפט.
 2. בכל קבוצה התלמידים מנסחים נימוק אחד: מה נותן למשפט תוקף - העבר, האמונה, הדובר או המעשה?
 3. נציג מכל קבוצה משתף. אין הכרעה.

שאלת מעבר: האם אפשר לומר את המשפט בכנות גם כשאנחנו יודעים מה יקרה?

טבעת הערך - קווים לדמותו: מי היה איתן?

12 דק'

קוראים את קורות חייו של איתן. התלמידים מתבקשים לא להסתפק בתארים כגון "אמיץ" או "גיבור", אלא לבנות דיוקן המבוסס על ראיות מתוך הסיפור.

משימת חברותא: תכונה - ראייה - שאלה

התכונה	הראיה מן הסיפור	שאלה שהמעשה מעורר

נקודות אפשריות מן הקטע: כוח רצון ושליטה עצמית; דאגה לחיילים לצד דרישה למצינות; שילוב קשיחות ורגישות; חזרה מיידית לבסיס; התעקשות להצטרף לחימה; הובלת הצוות.

שאלות עומק:

- האם מנהיגות נבחנת בכך שהמנהיג בטוח שיצליח - או בכך שהוא פועל גם כשאין ודאות?
- מה ההבדל בין קשיחות שמצמיחה אדם לבין קשיחות שמוחקת אותו?
- איזה פרט בחייו של איתן מפרש בצורה החזקה ביותר את המשפט "אנחנו נצא מזה"?

13 דק' טבעת הזהות האישית - הממד האישי והקיומי: האם אפשר "להתקדם לאחור"?

מציגים שלוש מובאות מן הקטע: דברי רבי נחמן על תנועה מתמדת אל ארץ ישראל; הניסוח "התקדמתי לאחור"; והרעיון של "ונהפוך הוא" - סירוב לקבל את המציאות כסוף פסוק.

כתיבה אישית שקטה

1. תארו נסיגה, טעות או אכזבה. אין צורך לכתוב את הפרטים עצמם; אפשר לכתוב רק את המבנה.
2. מה היה מחוץ לשליטתי?
3. מה נשאר בשליטתי?
4. מה יכול להיות הצעד הבא - קטן, אמיתי ולא דרמטי?

שאלות פילוסופיות

- האם כל נסיגה יכולה להפוך לצמיחה, או שיש כאבים שאין להפוך אותם ל"שיעור"?
- מי רשאי לומר לאדם אחר: "זה יחזק אותך"?
- האם תקווה מחייבת סיפור חיובי על מה שקרה, או שהיא יכולה לחיות גם לצד כעס ואבל?
- מתי המשפט "אנחנו נצא מזה" מנחם - ומתי הוא עלול להשתיק את מי שעדיין נמצא בתוך הכאב?

טבעת הזהות המוסרית - הממד המוסרי: תקווה, אופטימיות ואחריות

18 דק'

בקטע נעשית הבחנה חדשה: אופטימיות מצפה שהכול יסתדר; תקווה דורשת מעשה. לצד זאת מובאות אמירותיו של בן-גוריון על בניין המולדת ועל אחריותו של כל חייל, ודבריו של איתן כי המלחמה היא "מלחמה על הרוח".

דיון דילמה בקבוצות

"תקווה בלי מעשה היא נחמה; מעשה בלי תקווה הוא מאמץ ללא אופק."

כל קבוצה מקבלת שתי טענות ועליה לנסח טיעון בעד, טיעון נגד והבחנה:

- "מולדת אינה ניתנת - היא נבנית": אזרחות היא עבודה מתמשכת, לא רק זכות.
- "כאילו בו לבדו תלוי גורל המערכה": תחושת אחריות מעצימה את האדם, אך עלולה גם להטיל עליו אשמה בלתי אפשרית.
- "הרוח תמלא את הפרצות": רוח יכולה לפצות על מחסור, אך אינה תחליף לתכנון, למשאבים ולמערכות מתפקדות.
- "מלחמה על הרוח": מאבק מוסרי אינו פחות ממשי ממאבק פיזי, אבל אסור להשתמש ב"רוח" כדי להסתיר מחיר וכאב.

שאלת המפתח: היכן עובר הגבול בין אחריות לבין האשמת היחיד בכישלון של מערכת?

טבעת הזהות הלאומית - הממד ההיסטורי והזהותי: גורל או מעשה?

22 דק'

התלמידים עובדים בחמש קבוצות מקור. כל קבוצה קוראת את המובאה המלאה בחוברת וממלאת ארבעה שדות: מה הטענה? מהו סוג ההסבר? מה מקומו של האדם? מה הסכנה ברעיון?

מקור	טענה מרכזית	סוג ההסבר	מקום האדם	סכנה אפשרית
המהר"ל	הקשר בין העם לארץ הוא טבעי; הגלות זמנית.	היסטוריוסופי-זהותי	ממש קשר עמוק ומשיב את החיים למסלולם.	הפיכת זהות מורכבת לטענה אחת סגורה.
תלמוד ירושלמי	הגאולה דומה לשחר: מתחילה מעט ומתרחבת.	דתי-תהליכי	שותף לתהליך איטי; אינו דורש פתרון מיידי.	פסיביות בשם "התהליך".
מרק טווין	עמים ואימפריות חלפו; העם היהודי נשאר.	היסטורי-רטורי	נושא מסורת עמידה ומתחדשת.	הסקת ביטחון מופרז מן העבר.
ניקולאי ברדייב	הישרדות היהודים חורגת מהסבר חומרי ונושאת ממד מטפיזי.	מטפיזי	חי בתוך ייעוד שאינו מוסבר רק בכוח.	צמצום ההיסטוריה ל"גורל קבוע מראש".
וינסטון צ'רצ'יל	העם היהודי מוצג כ"יחודי ויוצא דופן.	רטורי-שיפוטי	נדרש לברר מה עושים עם "יחוד".	התנשאות; וגם השפה הבעייתית של "גזע".

דיון במליאה

- האם העובדה שעם שרד בעבר היא ראיה לכך שישרוד בעתיד?

- האם אפשר להסביר את אותה היסטוריה גם במונחים של אמונה וגם במונחים של בחירה אנושית?
 - מה ההבדל בין אמונה בייעוד לבין תחושת עליונות?
 - האם הישרדות היא הצלחה מוסרית בפני עצמה, או שהשאלה החשובה היא איזה עם נהיה לאחר ששרדנו?
 - מה מחייבת אותנו אמירה על ייחוד: זכויות יתר - או אחריות יתר?
- מסקנת ביניים אפשרית: ההיסטוריה יכולה להעניק אופק, אך אינה פוטרת מן המעשה; אמונה יכולה להעניק משמעות, אך אינה מבטלת ביקורת.**

טבעת האחריות - הממד האזרחי: איך "יוצאים מזה" כחברה?

12 דק'

התלמידים מתרגמים את הרעיון של תקווה אקטיבית למעשה אזרחי קטן. הדגש: לא הצהרה גדולה, אלא פעולה מוגדרת, משותפת וניתנת לבדיקה.

ממד הצלחה	שותפים	פעולה ב-30 הימים הקרובים	מה בשליטתנו	בעיה אזרחית/קהילתית

דוגמאות אפשריות: תלמידים בודדים; שיח פוגעני ברשת; סיוע למשפחות; נגישות בבית הספר; חיבור בין קבוצות; התנדבות קבועה; שיפור מרחב ציבורי.

שאלות ביקורת:

- האם פעולה אזרחית נמדדת בכוונה או בתוצאה?
- האם "כל אחד יעשה את חלקו" מספיק, או שנדרשת גם פעולה מוסדית ומדינית?
- כיצד פועלים למען הכלל בלי למחוק מחלוקת ובלי לדרוש אחידות?

סיום - משפט שאינו סיסמה

5 דק'

כל תלמיד משלים אחד מן המשפטים הבאים על פתק יציאה:

- "אנחנו נצא מזה - לא מפני ש _____ בלבד, אלא כאשר _____."
- "תקווה בשבילי איננה _____; תקווה היא _____."
- "הדבר שאני לוקח מדמותו של איתן איננו רק _____, אלא _____."

המורה מסיים: מטרת השיעור איננה לדעת בוודאות שנצא מזה, אלא לברר מה עלינו לעשות כדי שהמשפט יהיה אמיתי.

משימת חתימה: מכתב למשפחה (10 דקות)

כל תלמיד כותב מכתב אישי קצר למשפחתו של סרן איתן יצחק אוסטר ז"ל.

הנחיה לתלמידים

ספרו למשפחתו של איתן:

- מה למדתם מדמותו;
 - איזה פרט בחייו או באישיותו נגע בכם במיוחד;
 - כיצד אתם מבינים כעת את המשפט "אנחנו נצא מזה";
 - מה הייתם רוצים לאמץ באורחות חייכם מתוך מה שלמדתם עליו.
- אפשר לפתוח כך:

למשפחת אוסטר היקרה,

מתוך המפגש עם דמותו של איתן למדתי כי...

המשפט "אנחנו נצא מזה" קיבל עבורי משמעות של...
בעקבות השיעור הייתי רוצה...

נספח – דף מקורות מונחה ללמידה בחברותות

סרן איתן יצחק אוסטר ז"ל

הסטיקר והמשפט המכונן

"אנחנו נצא מזה"

"היינו במצבים יותר מורכבים, ויצאנו מכל המצבים האלה עם ידנו על העליונה. וגם
עכשיו זה יהיה ככה."
סרן איתן יצחק אוסטר ז"ל

מתוך הפירוש של הרב שי פירון ויעקב (גי'קי) שימל

מתוך הספר "פרקי בנים", עמ' 188–189

"החיים היהודיים מתוארים כמסע שיש בו עליות ומורדות, הליכה קדימה ונסיגה
אחורה. אשר יהיה המצב, התודעה הבסיסית הלאומית שלנו הייתה ועודנה: אנו
הולכים קדימה. גם ברגעי משבר רבי נחמן ראה עצמו כמי שנוסע לארץ ישראל.
נסיגה נתפסת גם היא כחלק מתהליך של צמיחה. אחד מהוגי הדעות של המאה
העשרים סירב להגיד 'חזרתי אחורה', הוא התעקש לומר 'התקדמתי לאחור'. יש
בכך כדי לבטא את תפיסת העולם הלאומית שלנו."

"אי אפשר להתעלם מההיסטוריה היהודית. פוגרומים, רדיפות, חיים בגטאות,
ומעל הכול – השואה. בשנים האחרונות אנו מתמודדים עם אירועי 7 באוקטובר,
עם האובדן, עם השבי, עם תושבים שפינו את בתיהם, עם מציאות ביטחונית
מעורערת. ואף על פי כן נחלצו צעירים ומבוגרים לפעולה אקטיבית בצה"ל, בדאגה
לשלומם ולרווחתם של הנפגעים, בתרומה לבריאות, לחינוך, לשיקום. מה הניע
אותם?"

“המהות היהודית העמידה במרכז את העתיד ולא את הביטחון האישי. תמיד הפנינו את המבט קדימה ולא אחורה. מעולם לא שקענו במה שהיה; הוטרדנו ממה שיהיה. היהדות דרשה מאיתנו להפוך קללה לברכה. שורה של אירועים היסטוריים צרבו בנו את התודעה שאפשר להפוך מר למתוק. גזרות פרעה, קללת בלעם, מחשבת המן העמלקי, ועוד, עיצבו תודעה פילוסופית עמוקה, תודעת ‘ונהפוך הוא’. לא השלמנו עם המציאות, לא נכנענו לה; פעם אחר פעם נדרשנו שלא להפוך את עצמנו לקורבנות, נדרשנו להיות נכונים לגלות אחריות, לעשות כל שביכולתנו כדי לשנות את המציאות.”

“מה שהפך אותנו יותר מכל למי שאנחנו הוא התקווה. אופטימיות היא ציפייה פסיבית שהכול יבוא על מקומו בשלום, אמונה שהכול ישתנה לטובה. תקווה דורשת מעשה, התקווה אקטיבית. לא בכדי המנונה של מדינת ישראל הוא ‘התקווה’. גם ברגעים מורכבים, גם במצבים קשים, לא איבדנו את התקווה.”

“איתן, איש אשר רוח בו, היה איש של אמונה, מנהיג חדור אמונה, מפקד שהיה מונע מתקווה. באחד הסרטונים ששלח למשפחתו אמר: ‘משפחה יקרה, אנחנו בדרך לעוד כניסה דרומה. כמו שאתם יכולים להבין, המלחמה הזאת כבר מזמן נהייתה מלחמה על הרוח, וברוח אני חזק. כמו שאמר ישראל גלילי: השורות אצלכם אומנם דלילות, אך הרוח תמלא את הפרצות.’”

הסבר מושגים

- **אופטימיות:** ציפייה שהמציאות תשתפר ושהדברים יסתדרו. האופטימיות עשויה לחזק את האדם, אך היא אינה מחייבת אותו בהכרח לפעול.
- **תקווה אקטיבית:** אמונה באפשרות של עתיד טוב יותר, המובילה את האדם לפעולה גם כאשר התוצאה אינה ידועה או מובטחת.
- **“התקדמתי לאחור”:** התבוננות בנסיגה לא רק ככישלון, אלא כחלק אפשרי מתהליך ממושך של למידה, התארגנות, שינוי וצמיחה.
- **“ונהפוך הוא”:** היכולת שלא לקבל את המציאות השלילית כסוף פסוק, אלא לפעול כדי להפוך מצב של חולשה, גזרה או משבר למציאות חדשה.
- **תודעה קורבנית:** מצב שבו אדם או קבוצה חווים את עצמם כחסרי השפעה לחלוטין וכמי שהמציאות רק פועלת עליהם. יציאה מתודעה זו אינה הכחשת הפגיעה, אלא בירור של אפשרויות הפעולה שנותרו.

- **היסטוריוסופיה:** ניסיון להבין את ההיסטוריה לא רק כאוסף אירועים, אלא כתהליך בעל משמעות, כיוון או רעיון מארגן.
- **מטפיזיקה:** עיסוק במה שחורג מן העולם החומרי והמדיד, כגון ייעוד, משמעות, רוח, אמונה והכוונה היסטורית.

שאלות הבנה והעמקה

שאלות הבנה

1. כיצד מסבירים המחברים את הביטוי "התקדמתי לאחור"?
2. מה ההבדל בין אופטימיות לבין תקווה על פי הפירוש?
3. אילו אירועים בהיסטוריה היהודית מוזכרים כמקורות לתודעת "ונהפוך הוא"?
4. כיצד באה לידי ביטוי התקווה האקטיבית לאחר אירועי 7 באוקטובר?
5. מדוע לדעת הכותבים התקווה היא מרכיב מרכזי בזהות היהודית והישראלית?
6. כיצד דבריו של איתן על "המלחמה על הרוח" מבטאים את הרעיון של תקווה אקטיבית?

שאלות העמקה

1. האם כל נסיגה יכולה להיחשב "התקדמות לאחור", או שיש נסיגות שהן כישלון המחייב הכרה ותיקון?
2. האם אפשר לקוות גם כאשר איננו בטוחים שהתוצאה תהיה טובה?
3. האם תקווה שאינה מובילה למעשה היא עדיין תקווה?
4. האם כל כאב חייב להפוך לצמיחה, או שיש כאבים שאין לדרוש מן האדם להפוך ל"שיעור"?
5. מתי המשפט "אנחנו נצא מזה" מעניק כוח, ומתי הוא עלול להשתיק פחד, כאב או ביקורת?
6. האם העובדה שעם ישראל יצא ממשברים בעבר מבטיחה שיצא גם ממשברים בעתיד?
7. כיצד אפשר להימנע מתודעה קורבנית בלי להתעלם מן הפגיעה ומן האחריות של מי שפגע?
8. מהו הגבול בין אחריות אישית לבין האשמת היחיד בכישלון של מערכת שלמה?

מקורות להשראה ולהעמקה

מקור 1: "קימעא קימעא" – שינוי כההליך

"רבי חייא רבה ורבי שמעון בן חלפתא היו מהלכין בתוך בקעת ארבל לפנות בוקר, וראו איילת השחר שבקע אורה. אמר רבי חייא רבה לר' שמעון בן חלפתא: כך היא גאולתן של ישראל, בתחילה קימעא קימעא, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת."

על פי התלמוד הירושלמי

שאלות חיבור

1. מדוע נבחר דימוי של שחר ולא של ברק?
2. מה מלמד האור ההולך ומתרחב על תהליכי שינוי לאומיים ואישיים?
3. האם התקדמות איטית היא חולשה או תנאי לשינוי עמוק?
4. מהי פעולה אישית או אזרחית של "קימעא קימעא"?
5. מתי סבלנות ואמונה בתהליך הופכות לפסיביות?
6. כיצד מקור זה מסייע להבין את המשפט "אנחנו נצא מזה"?

מקור 2: מרק טווין – חידת ההישרדות היהודית

"היהודים עשו מאבק מופלא בעולם הזה, בכל הדורות; ועשו זאת כשידיהם קשורות מאחורי הגב. הם רשאים להתהדר בכך וללא צורך בהתנצלות. המצרים, הבבלים והפרסים מילאו את הפלנטה בקול ובהדר, ואז דעכו ונעלמו; היוונים והרומאים הלכו אחריהם, עשו רעש עצום, ואז נעלמו; עמים אחרים קמו והחזיקו את הלפיד שלהם גבוה במשך זמן מה, אבל הוא נשרף, והם יושבים בדמדומים עכשיו, או נעלמו. היהודי ראה את כולם, ניצח את כולם, ונותר כפי שהיה תמיד, ללא הזדקנות, ללא חולשות של גיל, ללא היחלשות של חלקי הגוף, ללא האטה באנרגיות שלו, וללא קהיית מוחו הערני והמפותל. כל הדברים יגעים מלבד היהודי; כל שאר הכוחות חולפים, אבל הוא נשאר. מהו סוד האלמוות שלו?"

מרק טווין

שאלות חיבור

1. האם מרק טווין מציג טיעון היסטורי או טקסט רטורי של התפעלות?
2. האם העובדה שעם שרד בעבר מוכיחה שימשיך לשרוד בעתיד?
3. האם הישרדות היא הצלחה מוסרית בפני עצמה?
4. אילו הסברים אנושיים אפשר להציע להישרדות היהודית: אמונה, משפחה, חינוך, קהילה, גמישות, זיכרון או ערבות הדדית?
5. האם תיאורו של מרק טווין מחזק תקווה או יוצר ביטחון מופרז?
6. מהו, לדעתכם, "סוד ההישרדות" של חברה?

מקור 3: ניקולאי ברדייב – ההיסטוריה כמסתורין

"היהודים מילאו תפקיד חשוב ביותר בהיסטוריה. גורלם חדור במטפיזיקה מכדי שניתן יהיה להסבירו במונחים היסטוריים חומריים או חיוביים... הישרדותם היא תופעה מסתורית ונפלאה המדגימה שחיי עם זה נשלטים על ידי קביעה מראש מיוחדת, המתעלה על תהליך ההסתגלות... עמידתם בפני הרס, סיבולתם בתנאים ייחודיים והתפקיד הגורלי שמילאו בהיסטוריה; כולם מצביעים על ההישרדות של היהודים ועל היסודות הייחודיים והמסתוריים לחלוטין של גורלם."

ניקולאי ברדייב

שאלות חיבור

1. מה פירוש הטענה שגורלו של עם "חדור במטפיזיקה"?
2. מה מעניק הסבר כזה לאדם בשעת משבר?
3. האם אמונה בגורל או בייעוד מחזקת את האחריות האנושית או מחלישה אותה?
4. האם אפשר להחזיק יחד הסבר אמוני והסבר היסטורי-אנושי?
5. איזו סכנה קיימת בתפיסה של "קביעה מראש"?
6. כיצד אפשר להאמין בייעוד בלי לוותר על ביקורת ועל פעולה?

מקור 4: וינסטון צ'רצ'יל – ייחוד או עליונות?

"יש אנשים שאוהבים יהודים ויש שלא, אך שום אדם מתחשב לא יכול לפקפק בעובדה שהם ללא ספק הגזע המרשים והיוצא מן הכלל ביותר שהופיע אי פעם בעולם."

וינסטון צ'רצ'יל

הערה לקריאה

המובאה משתמשת במונח ההיסטורי והטעון "גזע". כיום אין לאמץ מונח זה לתיאור עם או קבוצה אנושית. יש לקרוא את הדברים בתוך הקשרם ההיסטורי ולבחון באופן ביקורתי הן את השפה והן את הרעיון.

שאלות חיבור

1. מה מושך בני אדם באמירות על ייחודו של העם שאליו הם שייכים?
2. מתי גאווה בזהות הופכת לתחושת עליונות?
3. האם אפשר להאמין בייחודו של עם בלי לטעון שהוא טוב יותר מעמים אחרים?
4. האם ייחוד מעניק זכויות יתר או מטיל אחריות יתר?

5. כיצד נכון לקרוא כיום מקור המשתמש בשפה היסטורית בעייתית?
6. מהי הסכנה החינוכית בהפיכת התפעלות מבחון להגדרה מוחלטת של זהותנו?

שאלת חיבור בין המקורות

ארבעת המקורות מציעים דרכים שונות להבין את יכולתו של עם ישראל לצאת ממשברים:

- התלמוד הירושלמי מציע תהליך הדרגתי;
 - מרק טווין מתפעל מן ההישרדות ההיסטורית;
 - ברדייב מציע הסבר מטפיזי;
 - צירצ'יל מדגיש את הייחוד.
1. איזה מקור מעניק לכם את ההסבר המשכנע ביותר?
 2. איזה מקור מעניק לכם כוח, אך גם מעורר בכם חשש?
 3. באיזה מקור יש לאדם מקום מרכזי בעיצוב העתיד?
 4. באיזה מקור קיימת הסכנה הגדולה ביותר לפסיביות?
 5. האם המקורות משלימים זה את זה או סותרים זה את זה?
 6. מה יש להוסיף לכל אחד מהם כדי שהמשפט "אנחנו נצא מזה" לא יישאר סיסמה?

שאלה קיומית

חשבו על מצב בחייכם שבו אינכם יכולים לקבוע את התוצאה, אך עדיין יכולים לבחור את הצעד הבא:

- מה נמצא מחוץ לשליטתכם?
- מה עדיין נמצא בשליטתכם?
- מהו צעד קטן, אמיתי ולא דרמטי, שאתם יכולים לעשות?
- מי יכול להצטרף אליכם?
- כיצד תדעו שהתקווה הפכה למעשה?

